

**К.В. Довга, студентка спеціальності «Право», III курс
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
м. Одеса**

НЕПОВНОЛІТНІ ПОТЕРПІЛІ ЯК УЧАСНИКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Основні зміни в чинній правовій системі є результатом демократичних змін у громадському порядку в Україні, зокрема, реалізації судової реформи, яка включає реформу кримінального процесуального законодавства та судової системи в цілому. Розвиток механізмів створення, регулювання та збереження законних прав та

інтересів населення є одним з показників добробуту суспільства, і особливо для тих, хто найбільш гостро потребує державного захисту - діти, які становлять чверть населення країни. 27 лютого 1991 року Україна ратифікувала Конвенцію про права дитини, і цим самим створила підґрунтя для розвитку національного законодавства щодо захисту неповнолітніх, особливо в кримінальному процесі [1]. Попри те, що з цієї події пройшло багато десятків років, необхідність вдосконалення законодавства в області захисту прав та інтересів дітей у кримінальному судочинстві залишається актуальною.

У сучасній юридичній літературі існують різні визначення поняття «потерпілий», які базуються переважно на кримінально-правових критеріях та мають глибокі історичні коріння. Стаття 3 Конституції України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [2]. До того Загальною декларацією прав людини (ст. 7) зазначено, що всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Можна сказати, що кримінальний процес, як і інші правові явища базуються на цих положеннях і на відмінну від політики радянського союзу, на сьогодні законодавством України визначено не тільки захист суспільства в цілому, а й окремо кожну людину від незаконних посягань на неї [3].

Забезпечення прав неповнолітніх підозрюваних і обвинувачених на відміну від неповнолітніх потерпілих, дуже активно вивчається як вітчизняними, так і закордонними вченими-юристами та характеризується значними досягненнями в цій сфері. У зв'язку з цим важливо вивчити проблемні аспекти процесуальної ситуації неповнолітніх потерпілих.

Найвизначнішою датою для кримінально-процесуального законодавства України стало 13 квітня 2012 р. – прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК) [4]. За цим кодексом визначається особлива роль потерпілого у кримінальному провадженні, адже в ньому виділили окремі розділи, присвячені даному питанню: «Потерпілий і його представник», глави «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження», а також згідно з п. 19 ст. 3 зазначилось, що потерпілий, його представник та законний представник віднесені до сторони обвинувачення. В частині 1 ст. 55 КПК визначається поняття потерпілого. Отже, потерпілим - є фізична або юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. Але такого поняття як неповнолітній потерпілий в КПК немає. Як і у досудовому розслідуванні, так і у самому судовому провадженні, потерпілий відіграє значну роль, адже він надає інформацію уповноваженим на здійснення

розслідування та провадження особам для подальшого доказування злочину.

На сьогодні велика кількість злочинів вчинюється стосовно неповнолітніх, адже вони є неосвіченими, тобто іноді не розуміють, що стосовно них здійснюється протиправне діяння, і також не знають як захистити себе від цього. Слід зазначити, що у ст. 2 Конвенції ООН «Про права дитини» зазначається, що всі діти є рівними у своїх правах незалежно від статі, кольору шкіри, раси й ін., те саме описується і в ст. 52 Конституції. Це означає, що кожна дитина становить надзвичайну цінність не лише для своїх батьків, а й для всього світу, тому що вона унікальна. До того ж у ст. 2 КПК визначається, що завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

З цього можна зробити висновок, що кримінальне процесуальне законодавство має на меті захищати учасників кримінального процесу, тому, так як за главою 38 КПК визначено статус тільки неповнолітніх підозрюваних та обвинувачених, було б доречно закріпити особливий статус і за неповнолітнім потерпілим.

Права потерпілого у кримінальному провадженні чітко зазначені у ст. 56 КПК України. Проаналізувавши її, можна сказати, що потерпілий бере активну участь у розгляді справи, адже має право подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду, також давати пояснення, показання, або взагалі відмовитися давати їх і багато іншого, а у випадку, коли потерпілим являється неповнолітній, то з ним повинні вести діалог враховуючи вік, інтелектуальний розвиток, зрілість, тощо.

Однією з гарантій захисту інтересів неповнолітніх є здатність виділення в окреме провадження правопорушення вчинене неповнолітнім. Тобто, у випадку, коли неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення з повнолітньою особою, то в такому випадку повинна бути можливість виділення в окреме провадження. Виділення кримінального провадження щодо неповнолітніх потрібно для запобігання негативного впливу дорослого співучасника на неповнолітнього. Рішення щодо виділення провадження

в окреме може приймати прокурор у вигляді відповідної постанови, що наділяє його обов'язками стосовно вирішення питання про позитивний або негативний вплив такого виділення, що визначає ч. 5 ст. 217 КПК України. Кримінальне процесуальне законодавство не вимагає обов'язкового виділення окремого провадження. Закріплення норми аналогічного змісту, що стосувалась би неповнолітніх потерпілих було б ще одним кроком на шляху до забезпечення захисту прав та інтересів учасників кримінального процесу з урахуванням засад рівності перед законом та судом та змагальності сторін.

Наступною гарантією є можливість здійснення судового розгляду справи у закритому засіданні для захисту недоторканості приватного життя неповнолітніх. За загальними підставами, обов'язком суду являється з'ясування підстав для можливості здійснення закритого судового розгляду справи. За п. 7 ч. 3 ст. 129 Конституції України гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами є однією з основних принципів судочинства. Гласність притаманна всім стадіям судового провадження – судовому розгляду в суді першої інстанції та при перегляді судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій, та у Верховному Суді. До цього ж ч. 2 ст. 27 КПК визначає, що в деяких випадках суд має право прийняти рішення про розгляд справи у закритому судовому засіданні. До таких випадків можна віднести: розгляд справи, в якій обвинуваченим є неповнолітній, або справи про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи; необхідність забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, або запобігання розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставини, які принижують гідність особи; якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що аналіз та практичне застосування КПК України вимагає вдосконалення ряду положень, що стосуються захисту прав та інтересів неповнолітніх підозрюваних, оскільки вони являються активними учасниками кримінального провадження.

У цьому контексті актуальним є розроблення підходу до розробки підходу до актуалізації правового статусу неповнолітніх потерпілих як учасників кримінально-правових відносин, удосконалення системи гарантування їх прав, свобод та інтересів. Безумовно доцільними, на нашу думку, будуть такі пропозиції щодо удосконалення системи гарантування захисту прав та інтересів неповнолітніх потерпілих: можливість прийняття рішення про виокремлення частини проваджень щодо неповнолітніх потерпілих.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини від 27.02.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. (дата звернення: 14.01.2023).

2. Конституція України: закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>. (дата звернення: 14.01.2023).

3. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (дата звернення: 14.01.2023).

4. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення: 14.01.2023).

Науковий керівник: О.М. Миколенко, професор